

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ СТВЕРДЖЕННЯ / ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕНЦІЇ

У статті розглянуто комунікативну інтенцію як когнітивно-ментальний феномен, що має тісний зв'язок із лінгвофілософськими категоріями ствердження та заперечення. На багатому ілюстративному матеріалі окреслено синтаксичні засоби реалізації інтенцій ствердження та інтенцій заперечення, які відображають результат когнітивної та комунікативної діяльності мовця, формують засадничі вияви категорії інтенції у ракурсі довербального осмислення людського буття та пізнання світу.

Ключові слова: комунікативна інтенція, мовець, ствердження, заперечення, синтаксис, речення / висловлення.

Комплексне вивчення комунікативної інтенції як важливої мовної субстанції, що детермінує та організовує багатовекторний процес людського спілкування, зумовлює залучення до наукового аналізу концепцій, репрезентованих у лінгвофілософському дискурсі. Такий підхід є одним із визначальних у лінгвістиці сьогодення і представлений у працях таких відомих лінгвістів, як: І. Вихованець, В. Гак, М. Голянич, К. Городенська, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, Г. Золотова, О. Кубрякова, М. Мірченко, М. Степаненко, Н. Формановська та ін.

Поняття «інтенція» в мовознавчу науку запозичено зі схоластичної філософії у значенні «намір, мета, спрямованість акту свідомості на певний предмет» [13, с. 218]. Утім, для лінгвістики релевантним є розуміння інтенції не тільки як наміру, осмисленої чи інтуїтивної програми дій мовця, а передусім як категорійної величини, що має амбівалентний характер: виразний план змісту (інтенційні потреби мовця) і план мовної репрезентації. Адже комунікативна інтенція становить своєрідну ланку між світом людського буття і світом мови, що пояснює основну та засадничу роль цієї антропозорієнтованої категорії в мовленнєвій та мисленнєвій діяльності мовної особистості.

Як феномен когнітивно-ментального плану категорія інтенції співвідноситься з явищами реального світу на довербальному рівні й слугує інструментом зв'язку між мовою і мисленням, мовою і свідомістю. Власне, інтенція – це психоментальний стан мовця, що співвідноситься з думкою як когнітивним феноменом, як певним енергетичним імпульсом, що розгортається у діяльнісній площині – дискурсі, найбільш оптимальному континуумі для спілкування.

Когнітивно-ментальні інтенції мають стосунок до ментальної репрезентації світу та інтелекту людини і формують два типи інтенцій: **інтенції ствердження** та **інтенції заперечення**, які відображають універсальний спосіб пізнання світу, передають особистісне сприйняття певних життєвих реалій, стверджують, констатують якусь інформацію або заперечують її, вказують на суперечливість та діалогічність думок. В основі генерації таких мовленнєвих намірів лежить уже сформована на довербальному рівні змістова структура, виділена мовцем як результат спостереження за світом. Пор.: *Благословенна щедрість! Все від неї, від щедрості думок, сердець і рук* (В. Симоненко). *Життя не виграється в казино, А лицарів життю бракує завше* (Т. Севернюк). На нашу думку, як ствердження, так і заперечення – попередня умова генерації інтенційного стану мовця, формування інтенції загалом.

Аристотель констатував, що ствердження й заперечення – протилежні форми висловлення, одна з яких констатує наявність у когось або чогось певної ознаки, а інша – цю ознаку відкидає [2, с. 96]. На когнітивно-ментальному рівні суб'єкт комунікації має пресупозитивні знання про певну ситуацію мовлення чи фрагмент дійсності, на основі яких і вибудовує наступну мовленнєву діяльність, спрямовану або на констатацію певних фактів, або на їхнє заперечення. На переконання І. Вихованця, «у категорії ствердження / заперечення відбито усвідомлення мовцем зв'язків між предметами і явищами позамовної дійсності» [3, с. 63].

Ствердження й заперечення – це логіко-синтаксичні категорії, які виформовують предикативність речення, виступають рівноправними формами людського мислення і відображають «реальне буття / небуття об'єктів, властивість / невластивість ознак, сумісність / несумісність понять» [8, с. 21], слугують універсальним засобом пізнання світу [10, с. 73]. Кожна з цих категорій показує певне відношення між висловленим і дійсністю, що встановлюється й виражається мовцем за допомогою відповідних формальних показників. Маркер негатиції **не** слугує засобом розрізнення цих категорій: його наявність свідчить про заперечне висловлення, відсутність – про стверджувальне. Беручи до уваги непрямі висловлення, можна констатувати, що зазначений принцип не завжди спрацьовує, особливо у риторичних питаннях, коли заперечна за формою питальна конструкція виражає емоційно-експресивне ствердження, напр.: *Хто ж не знає, що віддаються часто лиш для того, щоб вирватися з батьківського дому?* (Леся Українка) // *Всі знають* ...

Інтенційна бінарна опозиція ствердження / заперечення має стосунок як до когнітивно-ментальної бази мовця, так і до мовної репрезентації мовленнєвих намірів і відіграє важливу роль у процесах інтерпретації та пізнання світу, структурування досвідних знань, вираження внутрішнього стану мовця. Суть **інтенції ствердження** – констатувати інформацію та екзистенцію людського буття, підтвердити істинність та достовірність якогось факту, повідомити про однаковість у поглядах, задекларувати згоду зі співрозмовником, виконати наказ, прохання тощо. Напр.: *У краю червоної руті, відкритий столітнім вітрам, вознісся на березі Пруту науки вкраїнської храм* (Б. Мельничук). *В мого роду – сто доріг, сто століть у мого роду* (І. Драч).

Інтенція ствердження здебільшого знаходить реалізацію в розповідних висловленнях, диференційованих за вираженням предикативності на двоскладні та односкладні. У двоскладних реченнях предикативний центр виформує предикат (присудок), в односкладних – його головний член. Предикат, створюючи семантичне ядро висловлення, відображає найсуттєвіші ознаки типової ситуації-референта, позначаючи «конститутивний член судження – те, що повідомляють (стверджують або заперечують) про суб'єкт [14, с. 392].

Як зауважує Н. Арват, семантична якість предиката створюється взаємодією граматичної семантики форми предиката і лексичної семантики слова, вжитого у функції предиката. Дослідниця виділяє два підтипи семантичних предикатів: предикат активний і предикат статальний, стверджуючи також і те, що особова форма дієслова залежно від лексичної семантики дієслова може означати: предикат дії, предикат руху, предикат стану, предикат детермінації, предикат існування, наявності, предикат сприйняття, предикат ставлення [1, с. 24–31].

У наукових студіях А. Загнітка репрезентовано два погляди на цю проблему: один відображає традиційне протиставлення суб'єкта і предиката, на які розчленовується мовленнєвий акт (висловлення), інший своїм опертям має уявлення про предикат як своєрідну конструктивну (чи конструктивно-семантичну, конструктивно-сміслову) ядерну площину [9, с. 16]. Поняття «ядерна площина» якраз і відображає сутність предиката, його співвіднесеність, актуалізацію з дійсністю, з інтенціями мовця, зrealізованими у конкретному реченні / висловленні.

У практиці української граматичної школи лінгвісти використовували узагальнену класифікацію предикатів: предикати дії і предикати стану [4, с. 35]. Згодом І. Вихованець виділив за семантичною ознакою предикати дії, предикати процесу, предикати стану, предикати якості, локативні предикати і предикати кількості [3, с. 137], які займають основну зону у предикативно-позиційній структурі речення.

Стверджувальні інтенції у висловленні репрезентують предикати **дії**, позначаючи діяльність, яку породжує мовець (діяч) і активно її стимулює. Напр.: *Я зачинаю вікно, з якого тебе виглядала* (С. Майданська); предикати **процесу**, які стосуються динамічності вияву певного інтенційного стану адресанта: *Земле рідна! Мозок мій світлиє, і душа ніжнішою стає* (В. Симоненко).

Предикати **стану** вказують на тимчасову характеристику предмета і виражають розлогий діапазон інтенційний намірів мовця: показати стан довкілля, утвердити неповторність і швидкоплинність людського буття: *Кудись несе, несе шалена мить* (С. Майданська); передати фізичний або психічний стан людини, напр.: *Я так беззахисно світаю, що аж тремтить моє сузір'я* (С. Майданська); увиразнити результативність стану: *Як яблуко солодке, соковите, скотився час моєї любові* (С. Майданська). Такі синтаксичні конструкції увиразнюють глибокий емоційно-оцінний стан мовця, матеріалізуючи повною мірою широкий світ людських емоцій та почуттів (задоволення, схвалення, осуд, здивування, любов тощо), пор.: *Крутиться світ весняний і зелений. Ясень співає і серце співає* (Б.-І. Антонич). *У сто вогнів я спалахнула у твоїй кімнаті, і ти від мого дотику яснів* (С. Майданська).

Серед засобів реалізації інтенцій ствердження розповідні висловлення з предикатами стану, вираженими прислівниками, безособовими формами на **-но, -то**. Інтенційний намір мовця полягає в тому, аби підкреслити особливий психоемоційний стан, показати стан фізичної слабкості суб'єкта комунікації, внутрішній комфорт чи дискомфорт того, хто говорить. Напр.: *Так у мене гарно на душі. Так на серці лагідно і легко* (М. Луків). *Завжди напружено, бо завжди – проти течії* (Є. Маланюк). *Душа летить в дитинство, як у вирій, бо їй на світі тепло тільки там* (Л. Костенко). Подекуди глибоко особистісні наміри перетинаються зі станом зовнішнього світу, пор.: *Працюється, як молодод, співається, як весело, а день стоїть, мов золото, а зілля з гір наведено. Завітчано, замаєно, заставлено, зачлечано* (Р. Лубківський).

Інтенції ствердження передають вказівку щодо необхідності, можливості, важливості виконання якоїсь дії, експлікують значення повинності, напр.: *Треба хліба людині й металу, треба музику і п'єдесталу, та, мабуть, над усе до загину треба віри людині в людину* (В. Забаштанський). *Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину* (В. Симоненко).

Інтенції ствердження спрямовані на репрезентацію атрибутивних характеристик, які реалізують у структурі висловлення предикати **якості**. Означальна стверджувальна інтенція може мати стосунок до зовнішньої якісної характеристики предмета: *Знов захід буряний. Недобрий* (Є. Маланюк). *Люди – прекрасні. Земля – мов казка* (В. Симоненко). *Люди різні між нас бувають – симпатичні, гарні, чудні* (В. Симоненко); до внутрішньої якісної ознаки: *Дощем холодним я до краю повна, моя надія змокла до рубця* (С. Майданська); до компаративного вияву ознаки: *Найпрекрасніша мати щаслива, найсолодші кохані вуста, найчистіша душа незрадлива, найскладніша людина проста* (В. Симоненко).

Кількісні інтенції ствердження передають висловлення з предикатами **кількості** (означеної чи неозначеної), напр.: *Людей без рахуби* (Ю. Федькович). *Бо і тут їх достобіса, ще більше як треба* (Ю. Федькович). Важливим засобом реалізації аналізованих інтенцій виступають односкладні генитивні конструкції, пор.: *А всякого зілля, квітів!* (Марко Вовчок). *Так вже в мене і грошей, і усякої худоби!* (Марко Вовчок). *А пляшок же то, пляшок з напійками!* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Локативні предикати окреслюють просторові ознаки: *Я давно з тобою поруч, я – твій відблиск в темній хвилі* (С. Майданська). *Вчора там, а сьогодні деінде, цей спокій – щоденний хліб* (Є. Маланюк).

Окремі інтенції ствердження спрямовані на **ідентифікацію** мовця та адресата мовлення: *Я – плуг твій жорстокий, а ти – моє поле, а щастю у вічі несила дивиться* (І. Драч). *Ти – сонячний годинник, я – тень твоя* (С. Майданська); або інших предметів, напр.: *Очі – вікна моєї душі* (В. Симоненко).

Стверджувальні нечленовані комунікати виступають прямою відповіддю на поставлене питання, підтверджують думку носія попередньої репліки; вносять додаткові відтінки впевненості, достовірності, мають підсумково-висновковий характер. Напр.: – *Але ж це не ваше прізвище. Ваше прізвище Андрій Чумак. Так?* – **Так** (Іван Багряний). – *Бабуню, бабуню!* – *просять діти.* – *Розкажіть нам ще якусь казку!* – **Гаразд, дітки, розкажу** (І. Цюпа).

Інтенції ствердження передають фразеологізовані конструкції вигуків типу, що становлять емоційну реакцію мовця на попереднє висловлення, пор.: – *А раді гостям, паніматочко?* – **Добрим людям хто ж не рад би?** (Ю. Федькович). – *А ти гадаєш, що нема так, що дівку силою віддають?* – *І так може бути, – кажу, – чому ні?* (Ю. Федькович). – *А ти, паничу, де сеї ночі ночував?* – *У саду, а де ж би!* (Ю. Федькович).

Стверджувальна інтенція реалізується в номінативних односкладних висловленнях, які констатують наявність буття. Автори «Синтаксису української мови» визначають номінативні речення як одноядерні комунікативні варіанти речень буття, предикативна основа яких складається з називного відмінка чи називного відмінка і суб'єктного члена для вираження буття природи, навколишнього середовища, предметів, осіб, діяльності чи стану [12, с. 242]. Власне, екзистенційні висловлення повною мірою реалізують інтенцію ствердження, адже за допомогою таких конструкцій мовець констатує існування людського буття, напр.: **Бляшане небо, олив'яний місяць і ночі попелястий дим** (Б.-І. Антонич). **Шум. Гам. Крик. І дзвенить мороз весіллям молодих голосів** (М. Хвильовий).

Буттєві речення повідомляють про ситуацію або подію у певному відриві від їхнього носія: **Околиця святого Юліана. Піввечір. Церква. Кам'яна межа** (Б. Бунчук), передають динаміку вражень, думок, що прискорено з'являються у думках мовця, дають змогу лаконічно схарактеризувати побачене, зафіксувати контури навколишніх об'єктів: **Ніч. Весна. Гримить повінь. І тікають мутні води в невідому даль. Ніч. Весна. Міст. Марія** (М. Хвильовий). **Березень... Квітень... Травень... Поле... Ліси... Ріка...** (Т. Севернюк).

Номінативні висловлення виражають додаткове значення конкретно-вказівної локалізації: *Он лани, он лука, он сіножаті, он ліски, он села. От вам і природа* (Остап Вишня); модальність волевиявлення: *Влетіла буря, крикнула – дзвінко, просторно: – Повстання!* (М. Хвильовий); оцінну семантику: *Очі... Ах ці очі... Я зовсім не роман пишу, а тільки маленьку пісню. Але треба і про очі. Очі* (М. Хвильовий).

Висловлення екзистенції подекуди мають окличний малюнок або інтонацію незавершеності, що надає їм експресивності та емоційної наснаги, пор.: **Сонце! Сонце!** *Його перші промені вдарили по очерету, по лузі, по плесу...* (Остап Вишня). **Пишна квітка, ростінь, жито...** *Все дає нам рідний край* (П. Грабовський).

Особлива експресивність вирізняє конструкції з «називним уявленням»: **Дорога!** *Як багато вона може розповісти допитливому серцю, нав'яти і радість, і журу, воскресити в пам'яті давні-прадавні перекази і бувальщини...* (І. Цюпа). **Рух руки.** *І від неї слід у повітрі й на тілі заповнюється теплом твоїм* (Б. Бунчук). Висловлення такого зразка комплексні: мовець констатує наявність предмета, а далі іде відповідний коментар-розмірковування.

Інтенція заперечення відображає прагнення мовця заперечити існування певного явища чи істинність попереднього ствердого судження: *Минуле не вернеть, не виправить минуле* (В. Симоненко). **Не оплакуй ні мрій, ні загадок** (Л. Костенко). – *Ви вивчаєте медицину?* – *спитав Бронко.* – **Ні** (Ірина Вільде); передати відмову чи незгоду з чим-небудь висловлюванням, напр.: – *Ви курите?.. Будь ласка.* – *Дякую...* **Я не курю** (Іван Багряний); експлікувати суперечливість та діалогічність повідомлюваного: *Ти ніколи не вірила, не хотіла повірити, що услід за тобою, коли бути поруч натомитися, не полечу, не побіжу, не поспішу. Ти ніколи не вірила. А я і не полетів, і не поспішив, і не побіг* (В. Вознюк); категорично заборонити виконання певної дії, пор.: – **Не годиться свистіти в хаті** (О. Гончар); зафіксувати факт нерозуміння якогось повідомлення: – **Я не розумію, як ото сказано про минуле, що воно пройшло... і вже здається миттю...** *Чому миттю?* (Є. Гуцало). За переконливими висновками М. Баган, заперечення – засаднича операція когнітивної та комунікативної діяльності людини, що уможлиблює диференціювання об'єктів пізнання, корегування думок та намірів, дискусивне витлумачення світу, мовленнєвий вияв актів негативної реакції [5, с. 313].

Заперечення як лексико-граматична й філософська категорія означає відсутність зв'язку між певними об'єктами реальної дійсності і знаходить реалізацію на різних мовних рівнях (лексичному, словотвірному, фонетичному). Серед синтаксичних засобів експлікації заперечної інтенції виокремлюємо передусім:

- 1) розповідні висловлення з часткою **не** як основним маркером заперечення: **Не знаю, в який мені вбратися день, щоб до тебе прийти** (С. Майданська). Функціонування заперечної частки у препозиції до будь-якого члена речення робить конструкцію загально- або частковозаперечною [11, с. 178], пор.: загальне: *Не шукаю до тебе ні стежки, ні броду* (В. Симоненко) і часткове заперечення: *Не штука битву розпочати* (Л. Костенко);
- 2) висловлення зі сполучниками **ні, ані**, нанизування яких створює високу експресивність та динамічність мовлення, напр.: *Дивлюся в ніч. Ні виходу, ні входу* (Л. Костенко). *Нема ні стін, ні вікон, ані свіч, лише холодні клавіші і руки* (О. Пахльовська);
- 3) односкладні безособові речення з предикативним прислівником **нема / немає**: *Не бійся кроків необачних, нема доріг без знахідок і втрат* (Т. Севернюк). *Життя людського строки стислі. Немає часу на поразку* (Л. Костенко);
- 4) односкладні генітивні речення заперечного типу, пор.: **Ні променя навіть, ні гуку людського** (П. Грабовський). *А дощ хлющить. Ні просвітку.* *Мокряччя* (Л. Костенко);

- 5) розповідні, спонукальні, оптативні висловлення, у складі яких наявні лексеми з префіксальними морфемами (не-, ні-, без-, зне-, анти- та ін.), що увиразнюють семантику заперечення, напр.: *Не знав, не знав зіздар гострородий, Що в анτισвіті є антизірки, Що у народах є антинароди, Що у століттях є антивіки* (Л. Костенко). *І знецінюйте коштовне, не загубіться у юрбі* (Л. Костенко). *Просто – хочеться сонних пальців твоїх незбагнених, диких, з краплями недовір'я* (І. Драч) тощо.

Цілком погоджуємося з думкою про те, що заперечення – особливий спосіб і результат сприйняття та осмислення навколишнього світу, а також конкретна комунікативна реакція на пропозицію, питання, висновок [7, с. 335]. Пор.: – *Пошкодуєте. Закурюйте... – Ні, дякую...* (Іван Багряний). – *Чи ви знали Хвильового? – Ні!* (Іван Багряний). Акт непогодженості, заперечення, відкидання є необхідним у когнітивно-пізнавальній діяльності мовної особистості.

Синтаксичні конструкції, що виражають заперечення, виступають мовленнєвими тактиками, які використовує мовець для того, аби втілити інтенцію, регулювати комунікативний процес. Як констатує М. Баган, заперечення забезпечує реалізацію багатьох мовленнєвих актів: відмови, незгоди, відхилення, усунення, ігнорування, застереження, несхвалення, засудження, погрози, нерозуміння [5, с. 27]. Так, наприклад, **відмова**, що є реплікою-реакцією в діалогічному дискурсі й використання якої пов'язане з небажанням чи неможливістю адресата виконати прохання або наказ: – *Вийди, де лиш захочеш, я усюди прийду, або хоч до церкви, – просить Гриць. – Не вийду. Навіть і не жди* (О. Кобилянська). – *Тепер ти отвори кулак. – Не отворю* (О. Кобилянська); **ухилення від відповіді**: – *Може, ви знаєте, куди його повели? – Де там!* (В. Малик); висловлення **протиставлення**: *На нього глянути – не скучиш* (Л. Костенко). *В герби їм треба не орла, а змія* (Л. Костенко); **застереження**: – *Тільки ж дивись, не підлізь під трамвай* (В. Даниленко); **докір, осуд** певних вчинків: *Не бійся за мене, бо всі дороги я помалювала в ласкавий колір твоїх очей* (С. Майданська); **погроза**: – *Не йди до Мотрі позичати хліба, бо ноги рогачем поперебиваю! В неї снігу зимою не дістанеш* (І. Нечуй-Левицький). У цьому контексті варто згадати тезу А. Бергсона: заперечуючи, повчають інших або самих себе, сперечаються з реальним чи можливим співрозмовником, який помиляється і якого доводиться застерігати [6, с. 279].

Отже, комунікативна інтенція – когнітивно-ментальний феномен, що має тісний зв'язок із лінгвофілософськими категоріями ствердження та заперечення. Стверджувальне і заперечне висловлення – результат пізнавальної діяльності людини, експлікація намірів мовця на синтаксичному рівні. Іntenційний діапазон бінарної опозиції ствердження / заперечення, як правило, вербалізують модально-інтенційні висловлення з різними типами предикатів, реченнєві еквіваленти тощо. На нашу думку, інтенції ствердження та інтенції заперечення формують засадничі вияви категорії інтенції на довербальному рівні, у ракурсі осмислення людського буття та часопростору.

Список використаних джерел

1. Арват Н. М. До питання про семантичну типологію простого речення / Н. М. Арват // Мовознавство. – 1979. – № 2. – С. 24 – 31.
2. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1976. – Т. 1. – 550 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1983. – 219 с.
5. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви : [монографія] / М. П. Баган. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
6. Бергсон А. Творческая эволюция / Анри Бергсон. – М. : Канон-пресс, 1998. – 383 с.
7. Болдырев Н. Н. Концептуальные основы отрицания в языке / Н. Н. Болдырев // Филология и культура. – Тамбов, 2003. – С. 334 – 338.
8. Галкіна-Федорук Є. М. Заперечні речення в російській і українській мовах / Є. М. Галкіна-Федорук // Українська мова і література в школі. – 1951. – № 5. – С. 21 – 31.
9. Загнітко А. П. Семантико-синтаксичні аспекти категорії стану дієслова / А. П. Загнітко // Семантика і функції граматичних структур. – К. : НМК ВО, 1990. – С. 16 – 31.
10. Меркулов І. П. Когнитивные типы мышления / И. П. Меркулов. // Эволюция. Язык. Познание. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 70 – 83.
11. Озерова Н. Г. Заперечення / Н. Г. Озерова // Українська мова : [енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 177 – 178.
12. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : [навч. посібник] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.
13. Философия : Энциклопедический словарь / [под ред. А. Ивина]. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.
14. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. Н. В. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.

Summary

The article presents a comprehensive analysis of cognitive mental intentions that are related to cognitive structures of our consciousness, the mental representation of the world and human intelligence, emotional and evaluative spheres of a linguistic identity, and are being formed at preverbal level. Among these intentions are assertion intentions and negation intentions which constitute the speaker's cognitive-mental base conveying his/her own perspectives on realities, argue, affirm information or deny it, point at inconsistency and dialogic nature of thinking.

Intentional binary opposition assertion/negation is relevant to the linguistic representation of speech intentions and plays an important role in the interpretation and perception of the world, experiential knowledge structuring, expression of the speaker's inwardness. The essence of assertion intention is to state information and to affirm an individual's existence, to verify trueness or accuracy of facts, to report the consensus of opinion, to declare the agreement to the other party, to execute orders and requests etc. Assertion intension is realized in narrative utterances

with predicates of different types (those of action, condition, quality, quantity, location), with affirmative unchunked utterances and nominative one-member utterances.

Negation intention reflects the speaker's desire to deny the existence of certain phenomena or trueness of a previous affirmation. Among syntactic means which serve to explicate negation intention, there are narrative utterances with particle *не*, the main marker of negation, utterances with conjunctions *ні*, *ані*, one-member impersonal constructions with predicative adverb *нема/немає*, one-member genitive negation-type sentences etc.

Assertion intentions and negation intentions are the basic manifestations of the category of intention in the light of preverbal understanding of human life and learning the world.

Key words: communicative intention, speaker, affirmation, negation, syntax, sentence / utterance.

УДК 001(477):821.161.2

Н.П. Шеремета, Л.Й. Андрейчук

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ – РУШІЙ УКРАЇНСЬКОГО МОВОТВОРЕННЯ

У статті окреслено роль Української академії наук в українському мовотворенні, аналізовано законодавчі та розпорядчі акти Академії з питань мовної політики, схарактеризовано громадянську позицію у мовному питанні діячів української науки.

Ключові слова: Національна академія наук України, Інститут української наукової мови, Інститут української мови, Інститут мовознавства.

Українська академія наук (УАН; Всеукраїнська академія наук (ВУАН); Академія наук УРСР, АН УРСР; тепер – Національна Академія наук України, НАН України) – одна з провідних наукових установ світу за своїм інтелектуальним і матеріальним потенціалом. Закон про заснування УАН і наказ про призначення першого складу академіків були підписані гетьманом Павлом Скоропадським 14.11.1918 [4]. Створення Академії стало закономірним результатом патріотичної діяльності кількох поколінь українських учених, які спрямовували свої зусилля на інтелектуальне самоствердження нації. За майже столітній період Академія наук пройшла шлях від декількох установ до потужної мережі інститутів, розвиненої наукової інфраструктури з багатотисячними колективами науковців. На цьому шляху, сповненому постійного творчого пошуку та подвижницької праці, вчені Академії зробили вагомий внесок у світову науку, науково-технічний прогрес, розвиток економіки та культури України.

Мета статті: аналізувати роль Української академії наук у поступі української мови. Завдання: дослідити законодавчі та розпорядчі акти Академії з питань мовної політики, і зокрема ті, що стосувалися української мови, звіти, що характеризували процес реалізації цих законів на теренах України; громадянську позицію у мовному питанні діячів української науки.

Офіційною датою заснування Академії вважається 27 листопада 1918 р. – день проведення Першого Спільного зібрання Української Академії наук.

Згідно зі статутом, Академія мала 3 відділи: історико-філологічний, фізико-математичний і соціально-економічний.

Серед засновників АН були такі визначні українські вчені, як: лінгвісти А. Кримський, С. Смаль-Стоцький, історик української літератури, етнограф М. Петров, історики Д. Багалій і О. Левицький, біолог М. Кашенко, механік С. Тимошенко, геолог П. Тутковський, економісти М. Туган-Барановський і В. Косинський, правознавець Ф. Тарановський та геохімік, біолог, великий філософ В. Вернадський, який і став першим Президентом УАН. Усім відома та самовіддана робота й ті невинні зусилля, які Володимир Іванович Вернадський доклав у справі створення першої Української академії наук. «Відродження української мови та інтересу й відчуття своєї національної особистості я гаряче переживаю», – пише він до видатного українського вченого-юриста, академіка Миколи Прокоповича Василенка, у той час – міністра народної освіти в уряді П.Скоропадського (Лист від 17.IV.1918 р.) [2].

У березні 1919 р. при Українській академії наук було створено окрему Правописно-термінологічну комісію, яку очолив академік А. Кримський. Результатом її роботи стали «Найголовніші правила українського правопису», що були затверджені Народним комісаром освіти Григорієм Гриньком у травні 1919 р. та опубліковані у 1921 р. Український правопис 1921 р. отримав статус першого українського академічного правопису і сприяв зближенню східно- та західноукраїнської правописної традиції. 1922 р. НТШ у Львові прийняло правописні «Правила», значною мірою наблизивши до них свою «желехівку». А 1928 р. цей правопис став основою для випрацювання загальноукраїнського правопису, якому, на жаль, судилося довголіття лише в еміграції, так як після 1933 р. в Україні почалося всебічне «узгодження» та «очищення», аби «націоналістичні перекирчування», бува, не зашкодили «оволодінню грамотністю широкими масами» [7, с. 4-5] і було забезпечено «єдність з правописами братніх народів Радянського Союзу, особливо – російського» [6, с. 6]. Правописні колізії тривають і досі.

Радянська влада у червні 1921р. визнала Академію як найвищу наукову державну установу республіки і перейменувала на Всеукраїнську (таким чином декларувався намір об'єднати в рамках однієї організації наукову